

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת במדבר, תשע"ה
מספר 1120בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

פקודת אלעזר

דניאל כ"ץ

בפרשת במדבר מתואר תפקידו של אלעזר בן אהרן הכהן במערכת הובלת המשכן בעת מסעותיו (במ' ד: טז):
וּפְקֻדַת אֱלֶעָזֶר בֶּן אֶהֱרֹן הָיְתָה שֹׁמֵן הַמָּאֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתְּמִיד וְשֹׁמֵן הַמִּשְׁחָה, פְּקֻדַת כָּל הַמִּשְׁכָּן
וְכָל אֲשֶׁר בוֹ בְּקֹדֶשׁ וּבְכָלֵיו.

פסוק קצר זה, המוסר מידע על דרך הובלת המשכן, עורר במשך הדורות דיונים שענפיהם משתרגים לעולם ההלכה והמוסר. במאמר זה נסקור מקצת מן הדיונים הללו וננסה לעמוד על המסקנות החינוכיות העולות מהם. נשאלת השאלה: מה היה תפקידו של אלעזר בפועל? רש"י על אתר אומר בעניין זה: שהוא ממונה עליהם לשאת אותם, שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד, עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בעת חנייתו.

כלומר, מדובר באחריות ניהולית, וכפי הנראה, הדברים האלו נתייחדו משאר כלי המשכן, מפני שלא היו חלק מהם, אלא בגדר ציוד נלווה למשכן, ועל כן נזקקו לפירוט נפרד ולאחריות אישית של אלעזר הכהן. הדברים הנאמרים בפסוק, "פְּקֻדַת כָּל הַמִּשְׁכָּן", מתבארים לפי זה כהטלת האחריות על הקהתיים בידי אלעזר, כמו שמבאר רש"י את המשך הדברים. פירוש זה נתקבל גם על יד פרשנים נוספים: אבן עזרא, רמב"ן ועוד. ואולם מן התלמוד הירושלמי עולה הבנה אחרת של פסוק זה. וזה לשונו (ירושלמי שבת פ"י ה"ג):

שמן המאור בימינו, וקטרת הסמים בשמאלו, ומנחת התמיד של יום תלויה בזרועו. שמן המשחה איכן היה נתון? רבי אבון בשם רבי אלעזר: כמין צלוחית קטנה היה לו באפונדתו. אין תאמר שהיה קטן, אמר ר' יהושע בן לוי: כתיב "וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלְוִי אֱלֶעָזֶר בֶּן אֶהֱרֹן" (במ' ג: לב). דוך דוכנים היה. ר' יהודה בי רבי אמר: מרכל היה. תני רבי חייה: ולמה נקרא שמו מרכל? שהיה מר על הכל, אלא שאין גדולה בפלטין של מלך.

דהיינו, לפי הירושלמי, אלעזר היה נושא בעצמו את כל הדברים הנזכרים בפסוק. הירושלמי מלמדנו גם שעל אף מעמדו הרם כנשיא הנשיאים, אלעזר היה עוסק גם במלאכות פשוטות, כי "אין גדולה בפלטין המלך". רש"י בפירושו לתלמוד מביא את דברי הירושלמי על פי מסורת קדומה של חכמי אשכנז, והגאונים לפניהם, בנוסח שונה מעט ומקוצר (רש"י שבת צב ע"א ד"ה שכן). וזה לשונו:

ובשם רבינו יצחק בר' יהודה מצאתי שאמר בשם רב האי שמפורש בהתלמוד ירושלמי: "וּפְקֻדַת אֱלֶעָזֶר בֶּן אֶהֱרֹן הָיְתָה שֹׁמֵן הַמָּאֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתְּמִיד וְשֹׁמֵן הַמִּשְׁחָה (במ' ד: טז). [שמן] אחד בימין [ושמן] אחד בשמאל והקטורת בחיקו והחביתין בכתף.

מדברי רש"י עולה שהירושלמי כיוון למצוא בדרך פעולתו של אלעזר מקור לדין האמור במשנה, שמלאכת "הוצאה" בשבת יכולה להיעשות בכמה דרכים, ולא רק באחיזת החפץ ביד. הריטב"א (שבת שם) עומד על חילופי הגרסאות בין הנוסחים ואומר שהירושלמי הוא אסמכתא לדין, ולמעשה אין צורך למקור מיוחד להוצאה בכל דרך מקובלת. פרופסור לייב מוסקוביץ,¹ שהקדיש מאמר מקיף ומפורט לקטע הירושלמי הקצר, מסיק

* הרב דניאל כ"ץ, מגמת "מדע הלכה וחינוך" ב"ס לחינוך אוניברסיטת בר אילן.

¹ למובאה אחת מן הירושלמי בפירוש רש"י לתלמוד, ראה תרביץ סד (תשנ"ה), עמ' 381-387.

שהנוסח שעמד לפני רש"י הוא עיבוד של הנוסח המקורי, ומוסיף לחזק את הגישה שהעלה הריטב"א, שאין כאן מקור של ממש להלכה. לדבריו, הירושלמי כפשוטו אינו מתכוון להביא מקור למשנה, אלא זהו "ספח אגדי" הקשור למשא בני קהת המופיע לפני כן בסוגיה.

ואשר לפער בין פירוש רש"י לתורה לבין פירושו לתלמוד, מובא בפירוש המיוחס לריב"א (על התורה שם) שרבנו תם מאורליינס תמה על זה, וחכם אלמוני בשם ר"א מיישב שההבדל בין הפירושים תלוי בשאלה מה היא "מְנַחַת הַתְּמִיד" הנזכרת בפסוק: מנחת נסכים שאינה דורשת הכנה מיוחדת, ועל כן אלעזר היה צריך לשאתה? או שמא מנחת העולה (חכמים אחרים העוסקים בהלכה זו פיתחו כיוונים נוספים והעמיקו לדון בהגדרת המנחה. ראו: שו"ת שואל ומשיב א, א, רל; שו"ת אבני נזר, או"ח, סא; משך חכמה כאן). פרשנים אחרים סוברים שרש"י לתורה מתכוון לומר שאלעזר נשא חלק מן הדברים הללו בידו, ועל חלק אחר היה רק אחראי (רבי אליהו מזרחי ועוד). ניתן גם להציע שרש"י לתורה מפרש את "פְּקֻדֹת" (במ' ד:טז) במובן אחריות בלבד, כדרכו בפירוש התורה להציע פירושים הקרובים לפשוטו של מקרא גם אם אינם מתאימים לדרש.

הרמב"ן מוסיף עוד נדבך לדרכו של הירושלמי. לדבריו, המשא שנשא אלעזר בעצמו לא היה פשוט, אלא: יהיה משא גדול, כי הקטורת שס"ה מנה (כריתות ו ע"א), ומשה רבינו לא פטמה לחצאין. ושמן המאור לשנה שלימה רב מאד, קפ"ג לוגין. ומנחת התמיד לא ידענו לכמה ימים ישא ממנה. אבל היה אלעזר חזק ואמיץ כיעקב אבינו. וכן משה רבינו ואהרן אחיו. וקוי ה' יחליפו כח.

לדבריו, מדובר בשמן וקטורת בהיקף שנתי. וגם לגבי המנחות, מדובר במנחה המספיקה לזמן בלתי ידוע (ולא עמדה לפניו הנוסחה שלפניו, שנאמר בה במפורש שמדובר ב"של יום"). מכאן מגיע הרמב"ן למסקנה שאלעזר היה בעל כוחות בלתי רגילים הנובעים הן מכוח גופני עצום הן ממשאבים רוחניים בלתי נדלים הנובעים מהיותו אחד מ"קווי ה'". רבנו בחיי, המביא את הרמב"ן, אינו מסתפק בהסבר הטבעי, ואומר: "והיה בלי ספק מעשה נס". הרי שאיתערותא דלתתא אינה מספקת לאדם, ובלא סיוע אלוהי נסי של ממש המלווה אותו במימוש המשימות המוטלות עליו אינו יכול לעמוד בהן.

לפי הגישה הפשטנית, עולה השאלה: האם יש ייחוד בדברים שהוטלו על אלעזר? רש"ר הירש ביקש למצוא בדברים אלו את התוכן הפנימי של העבודה. לא די לשאת את הכלים. יש צורך לשאת גם את הדברים היוצקים תוכן בכלים, השמן והקטורת, המבטאים את מלאכות המשכן.

כל הדברים הללו, העולים מכלל פירושיו של הפסוק, מחברים אותנו עם אישיותו של אלעזר עצמו ועם היותו חלק משרשרת משפחתית ייחודית.

מן הפירוש הראשון, עולה שהוטלה על אלעזר אחריות אישית לחלקי יסוד בעבודת המשכן. מן הפירוש השני, עולה שאלעזר נהג בעצמו מנהג קטנות וחי בתודעה שאין גדולה אמיתית בארמון המלך. ייתכן גם שנדרש למאמצים חריגים שדרשו ממנו להיות בתודעה רוחנית עמוקה ובקשר עמוק עם הקב"ה, ואולי אף לסיוע נסי של ממש לצורך עבודתו, וזכה לזה.

בהקשר לזה, יש לשים לב להיותו של אלעזר חלק מרצף דורי ומעין מתווך המעביר את לפיד ההנהגה מדור לדור. מצד אחד, נשיאתו את הקטורת ממשכה את דרכו של אביו, אהרן הכהן, שהעלה קטורת ועצר את המגפה שפשתה בעם בלי מורא ובדבקות גדולה. מצד שני, נטילת אחריות אישית ובלתי מתפשרת על נשיאת כלי המשכן מתוך גדלות רוח מזכירה לנו שהוא אביו של פנחס שקינא את קנאת ה' בהרגו ראש שבט לעיני כל העם, ואלעזר בתו, נושא את כלי המשכן בדומיה. אך הוא מגלה לנו שעל ידי המעשה הפשוט הזה ניתן להעביר מסרים חינוכיים מדור לדור. חינוך אמיתי אינו רק פעולות גדולות, מרשימות ובלתי נשכחות, אלא גם, ובעיקר, עשיית רצף פעולות קטנות הנעשות בהתמדה ובעצמה שאינה חדלה ואינה פוסקת אף פעם.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עורך לשוני: ד"ר יחיאל קארה